

Hegedűs Imre János

KICSI GAZSI A NAGY HÁBORÚBAN

Világéletemben bátor gyermek voltam én, csak egyszer ijedtem meg, akkor is egy asszonytól. Szépvívről futott fel hozzánk, tépte a haját, sikoltzott:

- Fussatok emberek - kiáltotta -, betörtek az olajok, lőnek, gyűjtogatnak, Szereda már lángokban, nincs, aki megállítsa őket, a férfiak a fronton viaskodnak a muszkával, dingóval.

Én hamar észbe kaptam, mondtam magamnak, az árva ne legyen anyámasszony katonája, hogy fogok megállni a lábamon, libegek a nagy semmiben, mint egy verébtollú, oda fúj a szél, ahová akar, az ég adta világon senkim sincs.

Az elmúlt esztendőben, amikor édesanyám testvére, Gyula bátyám lehozott ide, Madarasra, s elszegődtetett a sánta nagygazdához, fülem hallatára mondta:

- Vegye föl ezt a gyermeket, Feri bá, árva madár ez, csóré, mint az ujjam, az apja elesett Doberdónál, az anyjának csírája szökött, de azt is mondják, búskomorság vitte el, múlt héten temettük. Ez a kicsi Gazsi nagy bánatában felmászott a hújába, ott feküdt a tapasztott padlón két nap s két éjjel, nem evett, nem ivott, a feleségem találta meg. Valahogy lelket vertünk beléje, igaz, azóta egy szót sem szól, de nem néma, ilyenből lesz a legjobb szolga, úgy dolgozik, mint a tűzlángja, arat, kapál, szánt is, ha kell, pedig még csak kilenc esztendő. Fizetségben elég lesz neki a gúnya, a bakancs, a sapka, s az étel, amit megeszik, nem járnak rosszul vele. Vegye föl, na!

Úgy lett, ahogy a nagybátyám mondta. Szántáskor megfogtam az eke szarvát, pedig alig értem fel, hordáskor, csépléskor a kévét dobtam szekérrre, gépre, otthon kúráltam a teheneket és a két szürke ökröt, moslékot kavartam a disznóknak, fát vágtam, ganyét hánytam. A gazdám azért nem vitték el a háborúba, mert erősen sántított, úgy hívták a faluban, sánta Feri, de azt is mondták, ákanciás, vankuj ember. Az elején minden lépésemet követte, bicegett utánam, de nem cirmolt, a bal lába volt megkucorodva, kacagni is lehetett volna rajta, mert úgy billegte a farát föl le, föl le, ahogy a kútágas lógatja a nagy követ

vízmeréskor, de hát ki mert volna kacagni egy nagygazdán? Koslatott utánam, nézte, hogy dolgozom, aztán mondta a feleségének, töltsd tele a tányérját, Rebi, egész karéj kenyeret is vághatsz, nem fele kár, amit megeszik. Ezt mókának szánta, nálunk felé így heccelődnek a gyermekekkel.

Ilyen jól éltünk mi, én, a sánta gazdám, s Rebi, a felesége, de hát jött az asszony Szépvívről, felverte a falut a sikoltozásával, másnap már ki is dobolták a nagy bajt. Én ebből az egészből csak azt értettem, hogy menekülni kell, itt kell hagyni a meleg, puha istállót, a jó szagú szopóborjút, a kicsi vaszkot a jászol végében, ahol aludni szoktam. Éjszaka pakolásztunk, a lajtorjás szekér derekába raktuk a zsirosbödönt, dézsa túrót, nagy fazék szilvaízt, négy disznólábat, szalonnát, egy sütet kenyeret, egy csorba cserépkancsóban degenyeget, hogy közben tudjuk megkenni a tengelyeket, ne nyikorogjanak, istállólámpát, petróleumot. Feri bá vermet ásott a kert végében, elföldelt valamiket, nem tudom, miket, engem úgy tanítottak, ne üssem belé az orromat a nagyok dolgába.

Hajnalban járomba fogtuk a két szürke ökröt, a Bandit, a Kajlát, akkor odaszólt Rebi az urának, kösd a szekér után a Gyöngyöst, Feri, legyen tej az útra, s elindultunk. Bütyök, a kutya is akart jönni velünk, de Feri bá oldalba rúgta, s visszakergette, vigyázzon a házra, az úgy sírt, mint egy kicsi gyermek, vinnyogott keservesen, akkor láttam először, hogy a kutyák is tudnak sírni, potyogtak a könnyei. Gyergyó felé irányultunk, mert nem akartunk szembetalálkozni a Gyimeseken betörő olájjokkal. Ezt én csak a nagyok beszédéből vettem ki, mert azt sem tudtam, kik azok az olájok, sárkányokra, kutyafejű tatárookra, lüdercekre, prikulicsokra gondoltam, akikről a mesék szólnak, szóval elindultunk, én mentem az ökrök előtt a poros úton, az asszonyom és a gazdám az ülésdeszkán szomorkodtak.

Ezzel nem is lett volna semmi baj, jó lábaim vannak, fűрге voltam mindig, de amikor letértünk a nagyútról Borzont felé, én is, az ökrök is megéreztek a hirtelen kaptatót, ráadásul a fejőstehén rángatta hátrafelé a szekeret, aminek az ökrök cseppet sem örültek. Kinn, a tetőn pihenőt parancsolt a gazdám, amúgy is esteledett már, visszaneztünk, s láttuk, hosszú szekérsor jön utánunk, a lovas fogatok megelőzik azokat, akiknek csak tehenük vagy ökrük van, nagy a kavarodás, kiabálás, sírás, káromkodás. Bőgték az állatok, ugattak a

kutyák, aki nagyon féltette a gazdaságát, terelte az állatait a szekere előtt vagy a szekere után, még süldőt, malacot is dugtak ládába, s hozták magukkal.

Nem telt rosszul az első éjszaka, a fenyőfák is hullatják a tűlevelüket, azt kapartam össze, s hordtam a szekér mellé. Rebi is szöszmötölt rendesen, pokrócokat vett elő a szekér derekából, leterítette, takaró nem kellett, mert langyos volt az idő, nyár vége, az állatokat fákhöz kötöttük, s hamar elaludtunk. Én rögvést fel is ébredtem, mert Feri bá rettenetesen horkolt, azt hittem, medve vagy farkas morog, meresztettem a szemem a sötét erdő felé, mondtam magamban, mennyivel jobb volt otthon, az istállóban.

Ez volt az egyetlen nyugodt éjszakánk egész úton, másnap már összevegyültünk a sokasággal, nem is tudom, hányan lehettünk, főleg asszonyok, öregek, gyermekek, volt, aki sírt, volt, aki csak meredt maga elé, mint a csíksomlyói templomban a szentek s királyok szobrai, a szoptatós anyák nem tudtak elfordulni, ott, mások előtt kibuggyantották szép, fehér csicsüket, s elhallgattatták a torkaszakadtából ordító kicsiket.

Ha valakire rájött a dolga, az leszállt a szekérről, lekuporodott az út szélén, aztán futott, nehogy lemaradjon, az olyan suttyo fiúgyermekek, mint amilyen én is vagyok, le sem szálltak, még versenyeztek is a kukra pisilésben. A lányok s asszonyok szemérmesebbek voltak, bokrok, ciheresek mögé bújtak el, aztán aprítottak utánunk, mert a hosszú szekérsort nem lehetett kakálás miatt leállítani.

De igazi bajunk nem a kicsi- vagy nagydolgunk elvégzése volt, hanem a lejtő. Az ökrök nem tudták visszatartani a nehéz szekeret, szinte maguk alá tapostak engem, ezért megálltunk. Mondta nekem Feri bá, kössem meg a hátsó kereket, ott a lánca a nyújtóra szegelve, ugrottam függőn, egy miccre áthúztam a láncot a küllők között. Szép, halványkék csíkot rajzolt a megkötött kerék, a ráf megfesti az utat, s mivel mások is ezt csinálták, szívérvány lett az útból, sok-sok keréknyom szívérványa.

Mintha kútba ereszkedtünk volna bé, olyan mélyen volt Parajd, ahol én addig soha nem jártam, csak hallottam, hogy itt, errefelé, mint mesében az üveghegyek, úgy meredeznek az égnek a sósziplák.

De akkor sem engem, sem a gazdámat nem érdekelte semmiféle sósziplá, etetni kellett az állatokat, a két ökör s Gyöngyös miatt naponta legalább kétszer meg kellett állni, ezt csinálták mások is. Csak a sánctartján s a domboldalakon legelhettek az állatok, mert a falvakból

az öregek, asszonyok, gyermekek, ahol átvonultunk, kijöttek, s őrizték villákkal, cséphadarókkal a sarjút, a lóherét, a drága kóstit. Én, amikor lehetett, amikor nem látta senki, téptem egy-egy öl lucernát, s vittem Gyöngyösnek, hogy legyen több teje, az volt az én legfőbb ételem, a tej. Igaz, megfejni nem tudtam, csak Rebit engedte közel magához, mindenki mást felrúgott.

Nagyon hálás voltam a gazdámnak, mert amikor beleálltunk a karavánba, megengedte, hogy közbe-közbe én is felüljek a szekérre, vagy felkucorodjam a nyújtó végére, s jól is tette, hogy megengedte, mert a bakancs úgy feltörte a lábamat, csupa vér lett. Rebi még egy kicsi disznósírt sem sajnált erre pazarolni, bekente a sebem, s tisztá kapcát tekert reája, meggyűjti ez a gyermek a bajunkat, mondta, ha begennyesedik s vérmérgezést kap, mit csinálunk vele, még egy felcser sincs velünk.

Nem gennyesedett be, szépen gyógyult a disznósírtól, még dicsekedtem is a többi gyermeknek, mert összecimboráltam eggyel-kettővel, akik előttünk vagy mögöttünk haladtak, hogy az én sarkam fényes a zsírtól, mint a tarajos kakasé a ganyédombon, ami nagy dolog, mert óriási kincs a disznósír, a kenyérre is csak olyan vékonyan kente Rebi, nem volt vastagabb a szivarpapirosnál. Aztán én többet föl nem húztam a bakancsot, mezítláb aprítottam, csak arra kellett vigyázzak, ne lépjen se Bandi, se Kajla a lábamra.

Emlékszem, Balavásáron dugult bé az országútja, ott folyt össze a két szekérkaraván, duvadt a sok nép, Brassó felől jöttek, még olyanok is, akik nem tudtak magyarul, mondta Feri bá, ezek a szászok. Itt már a lovasfogatok nem tudtak előzni, lassan cammogtunk. Nálunkfelé egyáltalán nincs bivaly, de itt akadt egy-két család, akiknek a szekerét ezek a furcsa, liláskék szemű, lomha állatok húzták, hozzájuk kellett igazodni, volt időm tusakodni órák hosszat a magam életéről, a magam dolgáról.

Azért nevezték el a faluban kicsi Gazsinak, mert apám Gáspár volt, így különböztettek meg minket, de én attól féltem, örökre rajtam marad ez a kicsigazsizás, szégyellhetem magam, ha megnövök.

Sokat dolgoztam én apámmal, főleg az erdőn, amíg el nem vitték a háborúba, s agyon nem lőtték a taljánok, vagy, ahogy a szépvízi asszony mondta, a dingók. Megkaptuk a táborig postától az értesítést, hősi halált halt, írták, de édesanyám nem akart hősi halált halni, mégis itt hagyott

engem. Őt különös betegség vitte el, sok mindent mondtak, én csak annyit láttam, hogy éjjel-nappal sír, nem eszik, nem iszik, erősen szerette az édesapámat, úgy száradt el a lábán, mint a katángkóró az út szélén, ágynak esett, még a vizet sem fogadta el tőlem, csak nézte a plafont, amíg be nem hunyta a szemét örökre. Amikor eltemettük, azt hittem, én is meghalok, azért bújtam fel a hijúba, de megmaradtam világ árvájának, s Gyula bátyám akaratából, egy sánta nagygazda szolgájának.

Erről tusakodtam, s búsultam erősen, mondom, volt időm, mert lassan haladtunk a bivalyok miatt. Marosvásárhely előtt már csendőrök dirigáltak minket, irányítottak kit ide, kit oda, katonák jöttek szembe velünk, egy állomásra masíroztak, ahol mi is megálltunk, ott aztán volt látnivaló bőven. A vonatok tömve katonákkal, arrafelé robogtak, ahonnan mi jöttünk, más vonatok civileket vittek napszentülés felé, azokat irigyeltük nagyon, bezzeg így könnyű menekülni, mondtam, nem kell félnenek, hogy az ökrök a lábukra tapodnak.

A tehervonatokon rettenetes nagy masinákat szállítottak, egyikről azt mondta Feri bá, ágyú, azzal verik ki az ellenséget az országból, én akkor láttam életemben először ágyút.

Nagyon meggyűlt a bajom az ökrökkel, amikor a katonák miatt nem mehettünk az országúton, a mezőn ők inkább legelni akartak, nem jármot húzni, rángatták rettenetesen a két karomat, Feri bával hurkot kötöttünk az orrukra szájkosár helyett, különben felborították volna a szekeret, s odaveszett volna mindenünk.

Vártam mindig az estét, mert akkor megháltunk valahol, s pihentünk egy kicsit, Feri bá bebicegett valamelyik házba, mindig azt mondta, földönfutó székel menekültek vagyunk Csíksországból, fogadjanak be egy éjszakára, meghúzzuk mi magunkat csűrben, pajtában, még a pince is jó lesz. Soha nem utasítottak vissza, jó emberek lagnak arrafelé, nekem nem volt furcsa az istálló, de láttam, hogy Rebi húzza az orrát, amikor le kellett feküdni az üres juhajtában a szalmára, én felkészkedtem az odorba, amit ott szénapadlásnak hívtak, s úgy aludtam, mint a bunda, a királynak sem volt jobb dolga, mint nekem.

Akkor lett cudar életünk, amikor fekete felhők kezdtek gomolyogni felettünk, s leszakadt az ég, dörgött, villámlott, zuhogott az eső, úgy megáztunk, folyt ki belőlünk a víz, nekem csak egy rend gúnyát vásároltak a gazdáim, mégpedig olyant, hogy az télen is, nyáron is jó

legyen, az ujjasom megszívta magát, le kellett vetni, ingem is csak egy volt, nem tudom, mi lett volna, ha egy jószágos asszony nem fogad be éjszakára, még tüzet is gyújtott, megszáritgatta minden holmimat. Nekem édesanyám jutott eszembe erről a szép, fiatal asszonyról, s elbújtam sírni a csűr háta mögé, igaz, ő is sírt, mert az urától három hónapja nem jött levelezőlap, biztos, nem él már, mit tud ő csinálni a három apró gyerekkel egyedül.

Az ujjasomról, a nadrágomról, amíg száradtak, eszembe jutott, hogy ott, a szabónál, a szomszéd faluban, ahol csináltatták nekem a gazdáim, szóval ott láttam először könyveket. Szép sorjában voltak felállítva egy polcra a verandán, kék színűek voltak, arany betűkkel a sarkukon. Én, ahogy kiléptünk a kapun, sírni kezdtem, nekem is kellene legalább egy, mondtam. Rebi megsajnálta, visszamentünk, elmondta, mi baja ennek a gyermeknek, erre a szabó kezembe nyomott egy könyvet, soha nem felejttem el, az volt a címe, hogy *A két koldusdiák*. Csak kölcsönadta a jószágos szabó, s vissza is vittük neki egy hét múlva, amikor ruhapróbára mentünk. Én addig kiolvastam, meg is böföttem, mert abban is olyan suhogó árvák szerepeltek, mint amilyen én vagyok, bárcsak ne teremtene árvát soha a Jóisten.

De térjek vissza a mi keserves vándorlásunkra.

Szomorú dolog történt ebben a faluban, aminek a nevét meg sem mondták nekem, itt temették el az első halottunkat. Mi nem ismertük, öregasszony volt, biztos, nem használt neki a zuhogó eső, sokáig könyörögtek a rokonok, engedje meg valaki, hogy állítsák föl az udvaron a nyújtópadot. Ilyent nem szívesen vállalnak sehol, félnek az emberek a visszajáró lélektől, s amikor mégis megkönyörült egy özvegy rajtuk, akkor más baj adta elő magát. Jött a pap, hogy prédikáljon, s temesse el a halottat, de kiderült, ő református, a meghalt asszony katolikus volt, akkor most már hogy legyen. Mondták a rokonok, katolikust nem temethet református lelkész, én ezen nagyon csodálkoztam, milyen furcsák a felnőttek, hát nem mindegy, ha már elköltözött ebből a világból. Bezzeg én rögvést beállnék reformátusnak, csak jönne vissza édesanyám és édesapám onnan, ahonnan még senki nem jött vissza. Végül összebékültek, azt mondták, ilyen a háború, felborult a világ rendje. A gödör szélén szép beszédet mondott a pap, a rokonok hányták magukra a keresztet, a kántor református énekeket énekelt, s amikor a gödörösök kötélén leeresztették a sírba a deszkából

összeeszkábált koporsót, én arra gondoltam, a túlvilágon nagy becsülete lesz ennek az asszonynak, mert hát keresztet is, csillagot is hozott magával ebből az árnyékvilágból.

Azt meg nem tudnám mondani, hány nap telt el, azt sem igen tudtam, mikor van miesnap, mikor van vasárnap, de azt hiszem, a felnőttek is összezavarodtak, mindenkit csak az érdekelt, hol tudjuk meghúzni magunkat éjszakára, mi lesz másnap a betevő falatunk, mit csináljanak a lesántult állatokkal s a lázas betegekkel.

Arra viszont pontosan emlékszem, hogy a falvakban, ahol elvonultunk, hadirokkantak üldögéltek a kapu előtt a padon, vagy bicegtek a féllábúak, mint Feri bá. Olyant is láttam, s attól erőst megirtóztam, hogy egyik rokkantnak mind a két lába hiányzott, de a seb nem volt még begyógyulva, betekerték fehér gyołccsal, ült egy széken, a tornácón, kalapjával kalimpált, hessegette el az undorító legyeket, azért lepték be úgy, mert irtó bűdös volt. Feri bával indultam be ebbe a házba szállást kérni, ő ilyenkor mindig taszított maga előtt, mert a gyerek miatt megesik az emberek szíve a bajba jutottakon, de bennem meghuttyant a lélek, fulladozni kezdtem, tikogtam, vissza kellett forduljunk.

Kimentünk a falu végére, és a szabad ég alatt háltunk, ott nem kellett szagolni a bűdös katonát, s akkor nekem az jutott eszembe, milyen szomorúak lehetnek ennél a háznál a gyermekek, ejsze talán jobb, hogy édesapám odamaradt Doberdónál, abban a sűrű erdőben, mit csináltunk volna vele, ha ilyen csonka-bonkán hozzák haza.

Azt álomban sem hittem volna, amikor elindultunk, hogy éppen olyan magas hegyekre kell fölhágni, mint amilyen hegyek nálunkfele vannak. Azt mondta Feri bá, ezek is Kárpátok.

Közeleedtünk a meredek kaptatóhoz, akkor suppan ránk a második záporosó, de inkább felhőszakadás. Nem volt már újdonság, volt részünk belőle, sovány vigasznak az ég alján, ami összeért a hegygel, megjelent a szivárvány, amiről azt mondta a tanító bácsi az iskolában, hogy hét színből áll. Próbáltam megszámolni, de nem sikerült, ehelyett az a móka jutott eszembe, amit a felnőttek találtak ki a gyermekek bosszantására. Azt mondták, aki átbújik a szivárvány alatt, az átváltozik, a fiúból leányka lesz, a leánykából fiú. Ezt a bolondságot egyedül Ráki hitte el, aki olyan buta volt, hogy az egyszeregy szorzótáblát sem tudta megtanulni. Ha felszólították, hozzákezdett, eljutott odáig, hogy egyszer öt az öt, ott elhalkult, nyökögni kezdett, s elhallgatott. Szóval ez a Derzsi Ráki hitte

el, hogy fiú lesz belőle, ha átbújik a szivárvány alatt, kint dolgoztunk a mezőn, sötét felhők tornyosultak, nem messze tőlünk már esett az eső. Egyik rezes hangú gazda odakiáltotta Rákinak, menj, Ráki, bújj át a szivárvány alatt, s ő megindult, futott pityókaföldeken, löherés parcellákon keresztül, úgy kacagta mindenki, csengett belé a határ.

Hát ilyen szivárványos volt ez a mi utazásunk, a megkötött kerekek a Parajdra belükkető útra festettek szivárványt, az égiháború a felhők karimájára. Az égi háborúról eszembe jutott ez a földi, ez az igazi háború, amiről mind többet s többet tudtam meg útközben.

Nagy árkokat ásnak a fronton, mondták a felnőttek, s onnan lőnek az ellenségre. Persze, az ellenség is ezt csinálja, s csak a szerencsétől függ, kit találnak el, s kit nem a golyók, amelyek úgy röpködnek, mint a bűdös katona körül a legyek, kézigránátokat is dobnak egymásra, az szagatja le a lábakat, karokat. Én a kicsi eszemmél, végül is kicsi Gázsinnak hívnak, arra gondoltam, milyen jó lenne, ha soha nem nőnék meg, ha soha nem lenne belőlem Gáspár, nem jó felnőttnek lenni.

Ilyen bölcselkedésekkel teltek a napjaim s az éjszakáim. Nagy nehezen átjutottunk a hegyeken, mondom, Feri bá Kárpátoknak nevezte azokat, s mikor leereszkedtünk az aljba, akkor láttam először síkságot. Olyan egyenes volt a mező, mint a tenyerem, sehol egy domb, sehol egy hegygerinc, s a nyár is fehérebb volt, mint máshol.

Itt már gyérült a szekérkaraván, kurtább lett, mert sokan lemara- doztak, ha valahol végleges szállást kaptak, az útelágazások is fogyasz- tottak minket, volt, aki Szeged felé irányult, mások a fővárosba igyekeztek, kinek hol volt rokona, ismerőse, katonacimborája.

S éppen itt, amikor Feri bá szerint már nem is voltunk túl messze a falutól, ahová igyekeztünk, ahol a Rebi testvére, Józefa lakott, egymás után jöttek a bajok. Lesántult az egyik ökör, a Kajla, én sem álltam jobb lábon, a sarkam, mivel mezítláb jártam, úgy elrepedezett, mint a legelőn lepotyogtatott s megszáradt tehénfos, csúful kezdtem bicegni, utánoztam a gazdámat, engem is ki lehetett volna kacagni, de akkor már nem kacagott senki, jajgatás, sírás, óbégatás hallatszott minden- felől. S hogy Rebi se maradjon ki a jóból, neki árpa nőtt a szemére, úgy becsipásodott, az ujját sem látta, ha fölemelte. Amikor patakon mentünk keresztül, megálltunk, hogy tudja lemosni a csipát.

Az ételünk is fogytán volt, csak a szilvaizből maradt egy félfazéknyi, az is megpimpósodva. Sokan kéregetésből éltek, meg-megálltak a házak

előtt, s tartották a markukat, volt, aki megsajnálta őket, volt, aki bezárta a kaput, nekünk sincs mit enni, mondták, rekviráláskor elvittek mindent a frontra. Máshol azt kiáltották, meg vagytok rühösödve, nem akarjuk elkapni, tetűvel is tele vagytok, menjetek Isten hírével.

Azon aztán végképp elcsodálkoztam, hogy voltak olyan falvak, amelyekben nem volt szabad kéregetni, csendben, lehajtott fejjel haladtunk át, azt mondta Feri bá, azokban olájok laknak, amit én nem akartam elhinni, hogy lakhatnak itt olájok, az olájok nem itt vannak, azok most törtek be az országba kívülről.

A mi legeslegnagyobb bajunk mégis a Kajla lesántulása volt. Mi lesz velünk, ha húzómarha nélkül maradunk? Az út szélén fogunk megpusztulni.

A körme hasadt bé Kajlának, vérzett, megdagadt a bokája, a térde, le kellett táborozni egyik falu végén álló nagy fűzfa alatt. Akkor láttam, milyen ügyes az én gazdám, fiatal égerfákat vágott ki, meghegyezte azokat, beléverte a földbe, gerendázatot, szarvázatot is eszkábált, elég sokáig bakalódott azzal, nem könnyű födelet csinálni, aztán szalmával fődttük bé, amit a faluvégi gazdától vettünk pénzért. Úgy hívják nálunk felé az ilyen szállást, hogy komárnyék, pakulárok húzódtak meg abban éjszakára, oldala nem volt, de mégiscsak födél volt a fejünk fölött. Behurcolkodtunk, a szalmából maradt annyi, amire lefeküdhettünk, s vártuk, hogy gyógyuljon a Kajla lába. Szerencsére a pokrócok megszáradtak, be tudtunk takarózni, s jó is, hogy be tudtunk takarózni, mert ózsre fordult az idő, didergős volt az éjszaka.

Itt éltünk szinte egy hétig, most már nem mondta Feri bá a feleségének, vágj nagy karéj kenyeret Gazsinak, hogy ne csökjön meg, nem is mókázott, hogy nem fele kár, amit a gyermek megeszik, ő vette kézbe a porciózást, a csontnyelű kacorral kockákat vágott, igaz, nekem abból is kisebb jutott, mint a gazdáimnak, de nem lázadoztam, mert hát én mégiscsak kicsi Gazsi vagyok.

Bármekkora szűkében voltunk az ételnek, Rebi mégis egy darab megáztatott kenyeret gyúrt össze maréknyi sóval, azt kötözték a Kajla lábára, s amikor levették a kötést, Feri bá naponta többször rápisilt a sebre s a daganatra. Ilyen gyógyítást sem láttam soha, azt hittem, megbolondultak a gazdám, alig akartam elhinni, hogy három-négy nap után talpra állt az állat, elindulhattunk.

Ballagtunk, bandukoltunk a nagy síkságon, én az ökrök előtt, gazdám a szekéren, immár hárman sántikáltunk, a repedt sarkammal

én, Kajla a törött körmével, gazdám a kucori lábával. Rebi a csipás szemével vesződött, szóval volt bajunk elég.

Az árnyékunk kísért az út szélén, arra sem volt jó ránézni, reggel tájt hosszú volt, délre elfogyott, estefelé megnyúlt, na, gondoltam, ilyen a mi életünk is.

Egyszer csak hallom, Rebi mondja az urának, kérdezzük meg, Feri, melyik út vezet Bagamérra, nehogy eltévedjünk, s bevonuljunk ilyen tatar állapotban Debrecenbe. Ezt a Bagamért én olyan mókásnak találtam, hogy suttyomban elkacagtam magam, mert eszembe jutott, hogy Gáll Elemérrel, aki az alszegben lakott, úgy csúfoltunk az iskolában, Elemér, benned van a kutyavér – ezt juttatta eszembe ez a Bagamér. Hogy tudtak ilyen átabota falnevet kitalálni?

Nem kalandozhattam kedvemre, a szükség hamar visszatérített ide, a mi nyomorúságunkba, elfogyott az élelmünk, nem tehattünk mást, lopni kellett, amit se én, se a gazdáim nem szívesen csináltunk. Éjszaka, amikor senki nem látta, tördeltünk egy-egy öl törökbúza csövet, először lehúztuk egy kicsit a lapiját, belevágtuk a körmünket a szemekbe, kikerestük azt, amelyik még tejes, ágakat, kórokat gyűjtöttünk össze a csupasz síkságon, megsütöttük, amikor az sem volt, nyersen hersegettük. Jó étel volt, de inkább a napraforgó tartott minket életben, nagy karimákat vágtunk le, ki nem esett szánkból a mag, nem is beszélgettünk, csak rágtuk, ropogtattuk, s köpködtük ki a héját, mondta is Rebi, úgy élünk, mint Gyöngyös, Bandi és Kajla, legelészünk az út szélén, állatok lettünk.

Megtudtam a beszélgetésükből, hogy Rebinek a testvére, Józefa valamikor Pesten szolgált, ott ismerte meg az urát, Ödönt, aki építkezéseken dolgozott, ő hozta ide feleségnek a cselédlányt.

Déltájt érkezünk meg Bagamérra, egy szilaknyit sem hasonlítottunk a pünkösdi rózsákra, sárosak, mocskosak voltunk a fülünk hegyéig. Az emberek kigyültek a piactérre, körülvettek, szorongatták a kezünket, azoktól kérdeztük meg, hol lakik Balogh Ödön. Mikor kinyitották a nagykaput, s beszédelegettünk az udvarra, lett nagy sírás-rívás, ölelés, kifogtuk az ökröket a járomból, enni vetett nekik Ödön, mégpedig frissen kaszált, zöld lucernát, s azzal leültek a felnőttek enni, beszélgetni. Én a sarokban húzódtam meg, Rebi hozott nekem is egy sorkulat kenyeret s egy csirkecombot, amit kétrét gyúrtam bé, olyan éhes voltam.

A faluban volt már telefonhírmondó, újságot is olvastak, abból megtudtuk, hogy elhamarkodták az olájok a betörést, a mi katonáink visszaverték őket, ha meggyógyul a Kajla lába, s mi is összeszedjük magunkat, indulhatunk vissza Madarasra. Feri bá nagyot sóhajtott, mondta, ejsze mégsem pusztult el a háztájuk, a majorságot s minden más jószágot, a kecskét, a disznókat, a juhokat kelekótya Ignácra bízta, akit bolondnácinak nevezett a falu, úgy maszkolták egybe az ő két nevét is, mint az enyémet, a kicsigazsit, de akármilyen kelekótya, csak ellátta az állatokat, s a házra is vigyázott, folytatta a sóhajtozást Feri bá, az ilyen agyalágyultat nem állítják falhoz az olájok.

Alig tudtam odafigyelni, olyan álmos voltam, pedig érdemes volt hegyezni a fülem, mert Józsefának éppen olyan csengő hangja volt, mint édesanyámnak, amíg élt, elmesélte azt is, miképpen ismerkedtek meg ők Pesten, hogy lett abból házasság. Ödön ácsmester volt, mondta, építették a Nagykörutat, én egy gazdag zsidó házaspárnál szolgáltam, erősen vallásosak voltak, megparancsolták, egyek én is kóser kosztot, alig tudtam legyűrni a torkomon, persze, azt nem tudták, hogy amikor már udvarolt nekem Ödön, s én kimenős voltam, két akkora fatányérost rendeltünk egy kocsmában, mint két nagy keserűlapi, félreállt a hasunk tőle.

Ezt mind ott, az asztal mellett beszélték el a nagyok, zúgott a fülem, kicsit sok volt nekem Ödön s Józsefa pesti egybekelése, a gazdag zsidók, a kóser étel, a fatányéros, a háború, az olájok kiverése az országból, a szanta ökör, a házőrző, félkegyelmű Ignác, Bütyök, a kutya, aki megsiratott, amikor eljöttünk, a nagy gond, hogy visszafelé is meg kell tenni az irdatlan, hosszú utat, szóval ekkor, egyetlenegyszer én is elismertem, hogy kicsi Gazsi vagyok, nem fér el a fejemben ennyi minden.

Józsefa nem engedte, hogy én a megszokott helyemen, az istállóban aludjak, olyan kicsi szobában vetett nekem ágyat, aminél a Feri bá s Rebeka kamrája is nagyobb Madarason, jól is aludtam éjfélig, akkor a nagy jövés-menésre felébredtem. Mondja Ödön, nagy baj van az ökörrel, a Kajlával, felfújódott a lucernától, mert nagyon ki volt éhezve, vizet is három vederrel ivott, a sérült lába olyan vastag a daganattól, mint egy veder, teste forró, nagy láza lehet, le kell vágni, ha kiárusítják a húsát a faluban, a kár fele megtérül.

Erre Rebi kezdett halottas nótával óbégatni, hogy megyünk vissza egy ökörrel, Istenem, miért vertél meg minket így, milyen áldott, jó, szelíd állat volt a Kajla.

Hajnalban jött a mészáros, akit ott böllérnek neveztek, s én akkor láttam, milyen rettenetes egy ilyen nagy állat leölése. De hát le kellett vágni, hiába menekültünk el, Kajlát utolérte a háború.

Nagy vasbottal hatalmasat sújtott a böllér a két szarva közé a homlokára, amitől az ökör földre zuhant, mint egy kivágott fa, azután a késével felszaggatta az ereket a nyakán, sugárban ömlött a vér, amit tudott, kifogott abból Józefa egy nagy kék vájdlingba.

Azt már én csak sírva, hányással, csuklással küszködve tudtam végignézni, hogy húzzák be a férfiak a szín alá az óriási testet, hogy akasztják fel a két hátsó lábánál fogva a nyúzófára, hogy buggyantja ki a böllér a bendőjét, s nyúzza le a bőrét.

Hát így ért véget Kajla élete, és én akkor arra gondoltam, elesett ő is, mint édesapám Doberdónál, mert ha nincs a háború, még most is szántogatnánk vele Madarason, s hordanánk haza a sok pityókát a mezőről, mert megkezdődött az ősz.

Az egy cseppet sem vigasztalta Feri bát s Rebit, hogy széthordták Bagaméron a Kajla húsát, ki egy kilót, ki kettőt vásárolt, kinek mennyi pénze volt, még a bőrét is megvette a dögös cigány.

Ismét leültek tanácskozni, s arra jutottak, bé kell fogni Gyöngyöst az ökör mellé, s haza kell menni, különben annyi sem marad meg nekik a vagyonukból, mint a körmük feketéje.

Ekkor Feri bá kezdett borzalmasan káromkodni, szidta az Istent, szidta a szenteket, szidta a világot, hétszentséggel veszettül, hogy fog az kinézni, ordította, egyik felől fejőstehén, másik oldalon ökör, mit szólnak hozzá az emberek, azt hiszik, megbolondult, s átkozta azokat, akik ránk hozták a háborút. A nyakán kidagadtak az erek, az arca először piros lett, azután kék, a szeme kimeredt, az orra vére is megindult, ráfolyt a bajuszára, nem is tudom, mi lett volna vele, ha Józefa és Rebeka nem nyugtatja, nem simogatja, megölelték, letörülték az izzadságot a homlokáról, akkor láttam, milyen nagyon hasonlít egymásra a két asszony, tényleg testvérek.

Hál' istennek, nem ütötte meg a guta Feri bát, egyik vasárnap úgy kezdtünk pakolászni, mint odahaza Madarason, mielőtt elindultunk. Józefa s Ödön a lelküket is kitették volna értünk, jó emberek voltak, s másnap, biztos tudom, hogy hétfő volt, befogták a járomba Gyöngyöst és Bandit, s mi Isten segédelmével elindultunk.

Nem bírja meg az igát a Gyöngyös – mondta Józefa, mert ott, arrafelé igának mondják a jármot.

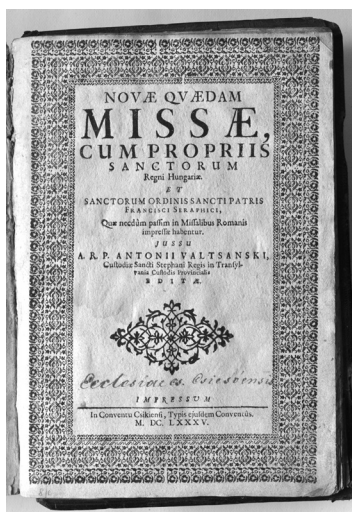
Feri bá akkor már nem káromkodott, kért Ödöntől egy istrángot, s azzal jó feszesre hozzákötötte a Bandi felőli járomfát a rúdhoz. Így megszűnt a járom játéka, a terút jobbára csak Bandi húzta, Gyöngyös csak lépkedett mellette, ami, gondoltam én, nagyon igazságos, mert egy fejőstehén mégiscsak fejőstehén, s az ökör az ökör.

A mi jármunkon bezzeg nem igazított senki, én a marhák előtt, gazdáim az ülésdeszkán, s nekivágtunk annak az útnak, amit errefelé megtettünk.

Azt viszont semmiképpen sem tudtam felfogni az én kicsi eszemmel, hogy Feri bának, mit tudom én, milyen hivataltól, jóváhagyást kellett kérjen, hogy hazamehessünk. Sok nagy bolondságot láttam, hallottam én a felnőttektől ezen az úton, de ez volt a legnagyobb. Hát nem a mienk az a kedves otthon, az a szép mező, a zúgó fenyves s a csobogó borvíz?

A kapu között Feri bá megemelte a kalapját, Rebi imádkozott Babba Máriához, én lehajtottam a fejem, s különös dolgok jutottak eszembe.

Arra gondoltam, hogy most már nemcsak én vagyok árva, hanem Rebi, Feri bá, Bandi, és Gyöngyös is.

Novae quaedam missae, 1685

(Csikcsicsói Római Katolikus Plébánia könyvtára. Fotó: Nagy Gyöngyvér)